

STENOGRAFSKE BELEŠKE SENATA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 6

BEOGRAD, 1936 GODINE

KNJIGA I

I PRETHODNI SASTANAK

SENATA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 20 OKTOBRA 1936 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

Privremeni pretsednik

IVAN HRIBAR

a zatim

Pretsednik

DR. ŽELIMIR MAŽURANIĆ

Privremeni sekretari

DR. ĐURA KOTUR I DR. VASO GLUŠAC

Prisutni su g. g. **Ministri:** Pretsednik Ministarskog saveta i Ministar inostranih poslova dr. **Milan M. Stojadinović**, Ministar unutrašnjih poslova dr. **Anton Korošec**, Ministar saobraćaja dr. **Mehmed Spaho**, Ministar trgovine i industrije dr. **Milan Vrbanić** i Ministar šuma i rudnika **Đura Janković**.

POČETAK U 9 ČASOVA PRE PODNE

SADRŽAJ:

1. — Izbor privremenog pretsednika po godina-
ma najstarijeg prisutnog senatora i izbor dva pri-
vremena sekretara;
2. — Izbor Pretsedništva Senata;
3. — Pozdravni govor Pretsednika Senata g. dr.
Želimira Mažuranića.

Govornici: Privremeni pretsednik Ivan Hribar,
Pretsednik Senata dr. Želimir Mažuranić.

U 9 časova sakupili su se u sali Senata gospoda
senatori, u smislu § 2 Zakona o poslovnom redu u
Senatu, pa reč uzima po godinama najstariji senator
g. Ivan Hribar kao privremeni pretsednik.

Privremeni pretsednik Ivan Hribar: Gospodo sen-
natori, kao po godinama najstariji senator, a prema
propisu § 2 našeg poslovnog reda, otvaram I pret-
hodni sastanak Senata. Pre nego predemo na dalji
rad, dopustite mi, gospodo senatori, da kažem neko-
liko reči.

Gospodo senatori, odkako smo pod vrlo dramatič-
skim okolnostima izglasali proračun, ne videsmo se

više na okupu. Neću tvrditi, da je to u skladu sa onim
u pesničkoj jezgrovitosti izraženim vulgarnim pravi-
lom nekih vlastodržaca: »Crnac je učinio svoju duž-
nost, crnac neka ide«. Ali dejstvo je, da se Kraljev-
skoj vladi uprkos uzburkanim vremenima, koje smo
preživeli, nije činilo potrebnim da nas sazove, pre-
da bi stalan kontakt sa Narodnim predstavništvom bio
ne samo u duhu Ustava, nego i na korist i u interesu
ugleda države. Sem toga bi trebalo pokazati, da naš
parlamentarizam nije puka dekorativna institucija, ne-
go da donosi narodu skupocene plodove demokrati-
zma. To bi bilo jako umesno već zato, pošto ima u
Evropi jaka struja protiv demokratizma uopšte. U
Nirnbergu je dapače najmerodavnija ličnost savre-
mene Nemačke proglasila, da je »demokracija dušev-
na osnovica za svaku anarhiju«.

Mi se, gospodo senatori, nećemo zagrevati za
takva i slična politička shvaćanja, jerbo nas poves-
nica uči, da su naši predi — stari Sloveni — već u
davnini imali znatno razvijen osećaj za demokrati-
zam. Tog osećaja nije među Slovenima nestalo nika-
da. Najrečitije nam to potvrđuje činjenica, da se Ru-
sija — posle pokušaja stranih elemenata, koji su joj

se u najkrvavijoj od svih revolucija nametnuli za vladodržce zato, da ju usmere u drukčiji politički pravac — postepeno vraća k demokraciji.

Naš Blakopokojni Vladař, čijoj mudrosti imamo zahvaliti postanak ovog visokog parlamentarnog tela, poznavao je dobro ovu političku usmerenost svojih državljana, pa je — kad je neprijatnim okolnostima primoran, uzeo svu državnu vlast u Svoje ruke — trsio se, da ju što brže vrati opet u ruke naroda. Odredbi Ustava, koji je potekao iz Njegove inicijative, imamo zahvaliti imperativ, po kojem nas je Vlada danas morala sazvati. Toga radi smatram, da je prva naša iz duboke zahvalnosti izviruća dužnost dati poštu Njegovoj slavnoj uspomeni sa minutom ćutanja. (Svi senatori stojeći jedan minut ćute).

Gospodo senatori, od poslednje naše sednice do danas zbile su se u svetu i u našoj dragoj domovini stvari od velikog značenja od kojih su neke takve prirode, da ih ne mogu ćutke mimoći, pošto će imati bez dvojbe upliva na budući tok događaja, kako kod nas doma tako i u međunarodnim odnosima.

U prvom redu moram da spomenem vanrednu čast i sreću koja je Kraljevini Jugoslaviji bila ukazana time, što se je Njegovo Veličanstvo Eduard VIII, Kralj Velike Britanije, odlučio da provede duže vreme svoga letovanja na modrim vodama našeg divnog Jadrana. Doptovao je onamo kroz Sloveniju, gde Ga je na granici Kraljevine dočekao, dopratio do svoje letnje rezidencije i pružio Mu prvo gostoprimitstvo Njegovo Visočanstvo Knez Pavle.

Kad je visoki gost zatim preko Hrvatske stigao u Šibenik do mora, susretao ga je naš dobri narod, u punoj svesti ogromnog domašaja ove visoke posete, svuda sa velikom ljubavlju i oduševljenjem. Ganutljivo smo čitali kako je moćni vladar najveće države sveta, koja je u svetskom ratu u borbi za našu egzistenciju kao plemenita saveznica stajala na našoj strani, prijazno opštio sa našim vrlim pomorcima. Nema dvojbe, da će u mestima, koje je posetila Kraljevska jahta, još dedovi pričati svojim unucima o ovoj visokoj poseti. Ali nema takođe dvojbe, da su se u srce Njegovog Veličanstva Kralja Eduarda VIII neizbrisivo utisle uspomene na krasote našeg Primorja kao i na dobra svojstva naših primoraca.

Drugi događaj prvostepene političke važnosti bio je sastanak Poglavara država Male Antante u Bukureštu. Radi ovog sastanka zastajao je dah gdekojeg državnika u Evropi, pa i van nje i činile su se različite kombinacije. Bilo je i takovih, po kojima se, pogledom na neke inscenacijske okolnosti moglo očekivati oslabljenje, pa možda i raspad Male antante, koja je nekim državicima trn u peti. Ali narodi svih triju među sobom povezanih država očekivali su po svojem zdravom instinktu od ovog znamenitog sastanka još veće međusobne povezanosti. I nisu se prevarili. Konferencija Male antante u Bratislavi donela je jasnoću u toliko što se videlo, da u ovim uzburkanim i opasnim vremenima Poglavari država Male antante pomno bdiju nad ovom u međunarodnim odnosima nada sve važnom političkom organizacijom. A njihovi odgovorni ministri su posle sastanka državnih Poglavara na toj konferenciji našli tako svršene predradnje, da su mogli Malu antantu promeniti u jedan od glavnih faktora međunarodnog političkog ravnesja, a time i u moćnu braniteljicu mira.

Naš gospodin Ministar predsednik i Ministar Inostranih dela bio je u mogućnosti da nam već iz Bukurešta javi vest o sporazumu sa savezničkom

Rumunijom u pogledu petrolejske koncesije, koja će nam omogućivati vlastite rafinerije za benzin i derivate. Ovu smo vest primili gotovo svi saradosnim osećajima, pošto će — bar tako se možemo nadati — saća, kako u interesu gospodarskog razvoja tako i u interesu narodne odbrane, prestati kočenje automobilskog razmaha, koje je na žalost svih ispravnih državljana dosada kod naših vlada bilo pravilom.

Još više od ove vesti obradovalo nas je zvanično saopštenje sve trojice gospode ministara posle bratislavske konferencije. Iz ovog smo saopštenja mogli razabrati, da je pored političkog savezništva, koje već godinama postoji, došlo i do najtesnijeg gospodarskog sporazuma kako za mirno tako i za eventualno ratno doba. Pomno smo posle toga pratili informativni put našega gospodina Pretsednika vlade u bratsku Čehoslovačku i ja sam, gospodo senatori, osvedočen da se je vratio u našu državnu prestonicu sa ubedenjem, da se države Male antante međusobno tako popunjuju, da su za sve slučajeve same sebi dostatne.

Nažalost nismo, gospodo moja, na mirovnim konferencijama posle svetskog rata u Parizu mogli postići preko Gradišćanske, koju u većini obitava naš živalj, koridora između Čehoslovačke i Jugoslavije. Sa mostom preko Dunava kod Turn-Severina doći ćemo preko savezničke Rumunije — iako velikim obilaskom — ipak do direktnog željezničkog spoja najsevernije čehoslovačke stanice Podmokli sa Jadranskim morem. Sudeći po svim oficijoznim obaveštenjima, izgradnja mosta preko Dunava između naše države i Rumunije, po inicijativi gospodina Pretsednika vlade dr. Milana Stojadinovića, gotova je stvar. Ako je tako, treba bez rezerve priznati, da će ovaj kolosalni i vrlo važni međudržavni saobraćajni objekt biti trajni spomenik njegovog državničkog stvaranja.

Neka mi se, gospodo senatori, ne zameri, ako se kod ove zgode vraćam ideji, o kojoj sam u ovom visokom skupu već progovorio. Kao vatreni pristalica mira, kojemu ima Mala antanta služiti pre svega, ja bih želeo, da ova politička institucija podo još za jedan važan korak dalje od bratislavskih utanačenja. To jest ka svojem potpunomu cementiranju, koje je moguće samo carinskom unijom. Ova se zamisao na prvi pogled čini doista smionom. Ali, verujte mi, samo prividno. Izvele su se već u svetu sa srčanošću i neslomljivom voljom stvari, koje je i nadprosečni razum smatrao za nemoguće. Dakako, imale bi se savladati značajne poteškoće, koje se sastoje pre svega u tome, da bi carinska unija sama po sebi znatno uplivila na finansije državnih jedinica. Ali tome se može naći leka i do veštine je finansijskih stručnjaka svih triju država da ga nađu. Po mojem skromnom mišljenju mogao bi se ustanoviti i u razdoblju od deset ili čak samo pet godina utvrđivati ili menjati ključ, po kojem bi se, obzirom na različitu gospodarsku strukturu triju država, porazdeljivali ukupni carinski dohotci među njih. Naš poštovani Gospodin Pretsednik Vlade je finansijski veštak prvog reda, pa sam zato uveren, da bi njegovom saradnjom Mala antanta ovu zamisao mogla oživotvoriti.

Carinskom unijom bi, gospodo senatori, postala Mala antanta velesila, koja bi na 684.061 kvadratnih kilometara brojila 50.000.000 žilavog i vanredno brzo množecjeg se stanovništva, pa je sasna prirodno, da bi joj u areopagu naroda pripalo vrlo uticajno mesto. Stanovništvo unije pak bi se u pogledu životnog standarda s vremenom tako ujednačilo, da

bi sačinjavalo takoreći veliku porodicu, uvek spremnu da složno ustane na odbranu protiv svakog premećaja ovog stanja. A to znači mnogo baš u sadanje doba, koje nam ne nagoveštava mirne budućnosti. Sva Evropa je u opasnom vrenju i crni oblaci, potamnjujući politički horizont i preko njenih granica, ne proriču ništa dobroga. Posle grozota svetskoga rata, koji je po već davno pre toga utanačenom dogovoru sa saglasjem i na podstrek Nemačke započela stara grešnica Austrija, mogao bi bio sav svet uvideti, da nema veće blagodeti od mira. Ipak se iz nedalekog susjedstva od govornika, koji može svojim rečima dati i realnog naglasaka, čuju slavospevi ratu. U nekim državama, koje svoju ekspanziju i želju za zavojevanjem novih teritorija opravdavaju prenapučenošću, daju dapače premije porodicama sa mnogo dece, što mora izazvati osvedočenje, da se tu pre svega i u glavnom radi o proždrljivosti topova.

Nekada je, gospodo senatori, Balkan rado nazivan zapaljivim kutom Evrope. Sada je, zaslugom našeg Blagopokojnog Viteškog Kralja Aleksandra I, Balkan sreden i ne želi ništa iskrenije, nego da mu se dopusti miran i spokojan razvoj po vlastitom receptu. Zapaljivi kut treba dakle tražiti drugde i ja, gospodo, ne opažam bez zebnje, kako se u poslednje doba u naletu na Balkan u dužem ili kraćem razdoblju baš iz tog drugog kuta pojavljuju zloslutne ptice, koje nagoveštavaju sudbonosne katastrofe.

Nije moguće, da to ne bi video čovek takve duševne potence kakav je naš gospodin Ministar inostranih dela. Nama i njemu moraju ove pojave biti opomenom za budućnost. Nama i njemu mora u isto doba biti utehom pomisao na Malu antantu i prirodni zaključak, da su prijatelji naših prijatelja i naši prijatelji. Realna politika pak, gospodo senatori, od nas zahteva, da činimo sve što je u našoj moći, da i gospodarske veze razgranimo na tu stranu, jer bi bilo neprirodno, da na štetu onih, kod kojih ćemo u slučaju preteće pogibelji tražiti i naći potporu i pomoć, dajemo pri razmeni materijalnih dobara prednost onima, koji nas nisu nikada voleli, danas nas ne vole i neće nas nikada voleti, pa makar se i trse da nas o protivnom osvedoče.

Gospodo senatori, kriza koja nas već nekoliko godina tišti te se ogleda takode u našem državnom gospodarstvu, čini se, da je — ako svi znaci ne varaju — počela popuštati. Sva je nada, da se približujemo boljim vremenima. Ja šta više držim, da će to mu pripomoći takode nedavno usled devalvacije francuskog franka iskršlo preuredenje međunarodnih valutarnih odnosa, te da će usled toga postepeno nestati onih poteškoća, koje su se do sada pojavljivale u međunarodnom trgovačkom prometu. U našem gospodarstvu vidi se obrat ka boljemu iz periodičnih objava Ministarstva finansija i Narodne banke, ali ga je u toku godine mogao opažati svako, ko je pomno pratio državno gospodarstvo.

Nema dvojbe, da se taj obrat u velikoj meri ima pripisati javnim radovima, koji se izvode u dosada kod nas nezapamćenom opsegu. Radovati se moramo tome tim više, jer Vlada ima — po inspirisanim novinarskim vestima, za koje hoću da verujem, da nisu bile lansirane isključivo iz propagandističkog razloga — najozbiljniju nameru da investira dalje dve milijarde dinara u javne radove. Verujte mi, gospodo, da sam često puta sa osećajem zdvojnosti opažao, kako se u susednim državama, od kojih se neke po prirodnim bogatstvima ne mogu ni iz daleka prisposobljavati sa Kraljevinom Jugoslavijom, izdaju ogromne

svote za javne radove, a kako se kod nas u tom pravcu ništa ne čini. Sa sve većim zadovoljstvom sada opažam, kako po svoj našoj domovini kipi stvaralački rad i dovodi nove vrednote u opticaj. Pošto se i u Narodnoj banci pod novom upravom opaža bolje razumevanje za potrebe naroda, možemo se nadati da će tesaurisani novac dolaziti polagano iz neplodnih skrovišta i da će oživeti poduzetnost, koja je jedino kadra povećati blagostanje.

Ali obzirom na to preka je potreba, da Vlada već jedared predloži Narodnome predstavništvu nacrt zakona o štedionicama, bankama i osiguravaonicama. Kad čovek, koji nije kao puž usmeren, vidi kako se takve stvari rešavaju u drugim državama, mora ga oblitati stid radi našeg neslavno poznatog i vrlo karakterističkog ali nimalo častnog »ima vremena«.

Svakako je najvažniji i najdalekosežniji događaj u unutarnoj politici naše države prošlog meseca izdana Uredba Vlade o razduženju seljaka. Bez rezerve valja priznati, da je to prvi u istini svestrano promišljeni čin Vlade u ovom nadasve zamašnom pitanju, u pogledu kojega je po predašnjim Uredbama bilo učinjeno toliko teških grešaka, te u naš gospodarski život uneseno toliko smetnji. Novom konačnom Uredbom došao je seljački stalež, ova osnovica državnog sastava, u mogućnost da se u istini raduje svojoj zemlji, hraniteljici svega, što po svetu puza i što hodi. Ali — i to se ne može dostatno naglasiti — državna uprava mora da pomno pazi, kako seljak — usled pogrešne misli, da je odpisivanje dugova postala stalna, od vremena do vremena ponavljajuća se institucija — ne bi došao opet u ovako prekarni položaj, iz kakvog je spašen najnovijom Uredbom Vlade.

Pri vršenju ove zadaće moći će državnu upravu podupirati i Poljoprivredna komora, za koju su, kako se poluzvanično objavljuje, pravila već izrađena. Ako je tako, onda mogu ekspeditivnost Vlade nazvati hvalevrednom. Ali kad to utvrđujem, ne sme mi se takode zameriti, ako Gospodina Predsednika Vlade ponovo potsetim na izvršenje zakona o Privrednom veću. Pošto je taj zakon primljen sa punom saglasnošću, kako u Narodnoj skupštini tako i u Senatu, mogu o njemu sasvim opravdano tvrditi, da je izliv saglasne volje naroda. Ako je pak tako, ne može Vlada imati prava da taj zakon jednostavno prenebregava. Sa gledišta državljanškog odgoja to je šta više pogibeljno, jer se ne može očekivati da će široki slojevi naroda poštovati zakone, ako vide da se Vlada sama otresa izvršenja važnog, u Narodnom predstavništvu saglasno primljenog zakona. Ako su se pak po mišljenju Vlade od donošenja tog zakona do današnjih dana promenile prilike tako, da bi njegov izvršenje sada bilo u opreci sa koristima države, dužnost je njena da o tome izvesti Narodno predstavništvo, te mu predloži da stavi zakon van snage. Što se mene tiče, smatram da taj slučaj nije nastupio. Suprotno držim, da bi saziv Privrednog veća bio vrlo poželjan, jer je ono pozvano, da kao savetodavni organ podupire rad Vlade u svima gospodarskim granama i da naročito označuje izvore za pribavljanje kapitala u svrhu važnih investicija. Plansko gospodarstvo iziskuje razvitak teške industrije, kao što su talionice za željezo i bakar, elektroliza za plemenite kovine, da ne moramo kao do sada izvoziti rudu i gubiti pri tom svu korist, koju daje zaposlenost domaćih radnih snaga i eksploatacija sama.

Ali ovom zgodom dozvoljavam si skrenuti pažnju G. Predsednika Vlade na još jednu stvar. Kad se je tako pohvalno setio naših dobrih poljoprivrednika,

neka pokaže isto takvu naklonost našim vrlim činovnicima i neka bude milosrdan prema ubogim umirovljenicima, te odredi, da se već u budućem državnom proračunu uspostave opet prinadležnosti, kakve su primali pre poslednjeg smanjenja, koje ih je tako nemilosrdno pogodilo i koje je mnogu porodicu bacilo u očajanje. Pri tom ne mogu čutke preći preko okolnosti, da se mirovine od nekog doba na ovamo isplaćuju tek pod kraj meseca. Ako su se pre toga mogle isplaćivati pravilno na početku meseca, ne vidim razloga zašto se ne bi mogle i pod sadanjom Vladom. Gospodinu Ministru finansija nije drugo trebalo nego da dotičnim svojim organima naredi pravovremenu likvidaciju isplata.

Na prvi pogled možda izgleda, da ovo pitanje nije tako važno, da bi vredilo zaustavljati se na njemu. Takvo mišljenje bilo bi pogrešno. Nepravovremenim isplaćivanjem mirovina bili su mnogi umirovljenici primorani, da hranu i druge predmete svakodnevno potrebe uzmu na veresiju. To je imalo zlu posledicu, da su zapali u ruke zelenaša, jer je na dlanu da im je sve bilo skuplje zaračunato. Pošto se to ponavlja od meseca do meseca, lako se može pretstaviti kakvu materijalnu štetu trpe, osobito mali umirovljenici, kakvih ima barem dve trećine. Zato na ovu krivicu naročito obraćam pažnju Gospodina Predsednika Vlade, sa nadom da će se svojom priznatom energijom postarati za remeduru.

Remedura pak bila bi potrebna, gospodo senatori, još u jednoj stvari. Tečajem godine doživeli smo takvo premeštanje činovnika, da je to donekle potsećalo na selidbu naroda. Ja dođuše — pa sigurno i vi svi sa mnom — želim sadanjoj Vladi dug život, ali večita nije ni ona. Kad joj dakle odbiju časovi, možemo — pošto svet najnesimpatičnije stvari rado uči od svojih predhodnika — doživeti opet takvo, pa možda još i obilnije preseljavanje. Zato apelujem na sadanju Vladu, da nam predloži zakonsku osnovu o stalnosti činovnika u smislu mojih napomena u sednici od 20 oktobra 1935 godine. Njoj stalnost ne može više biti na štetu, pošto je svoj plan premeštaja već izvela, a radi briga njenih naslednica netreba da je boli glava.

Gospodo senatori, obećanje zadužuje. Zato nam je Vlada prama svome lanjskom obećanju dužna predložiti zakonsku osnovu o suzbijanju korupcije. To obećanje bilo je tako odrešito, da imamo pravo pitati za uzroke koji su Vladu u njenoj odrešitosti omeli. Naročito posle toga kako se je sa tolikim elanom započeta i provedena parnica u našičkoj aferi izvrgla u pravu pravcaču lakrdiju. Strani kapitalisti su ovu lakrdiju dobro razumeli, pa su Našičkoj odmah po okončanju procesa pozajmili 500.000 funti šterlinga.

Druga menica koju ima Narodno pretstavništvo pravo Vladi prezentovati, to je dekoncentracija uprave. Ovu je menicu izdala već prva vlada posle uspostavljanja parlamentarizma a žirirale su je sve sledeće vlade, ne izuzevši ni sadanju. Ali ipak iskupljena sve do danas još nije. Žalibože mi je ne možemo protestovati, pa da stećemo pravo na eksekuciju. Ali zato imamo pravo zahtevati od Vlade, da nam sigurno u toku danas započetog zasedanja predloži zakonske osnove za dekoncentraciju uprave.

Lanjske godine, gospodo senatori, odmah posle mog uvodnog govora u Senatu bila je iz Beograda državnome tužioštvu u Ljubljani data instrukcija, da neke moje navode ne propusti u dnevnoj štampi. Lako je moguće da će ista zla sudbina zadesiti i današnja moja izlaganja. Stvar mi je donekle zabavna.

Zar to nije za »Ošišanog Ježa«, da se u pogledu ocenje mojeg političkog držanja Vlada Kraljevine Jugoslavije dirljivo slaže sa vladama nekadanje njene neprijateljice, zloglasne Austrije?

Ali ako Vlada, koja ima sukno i makaze u rukama, uživa u tome da može ove poslednje po miloj volji upotrebljavati, ipak je malo čudnovato, ako si na mestima, kojima to ni malo ne pristoji, prisvajaju pravo, da koriguju političke nazore senatora. Gledajte, gospodo, meni se je to lani dogodilo. U sednici od 20 oktobra 1935 kazao sam u svojem uvodnom govoru između stalog i ove reči: »Kamo sreće, ako usled toga bez većih potresa dođe do potpunog izmirenja svih triju državu tvorećih naroda«. Ove napisane reči predao sam stenografskoj pisarni Senata. Još u toku sednice došao je k meni gospodin direktor stenografske pisarne sa insinucijom, neka usvojim njegovu korekturu ovih svojih reči. Odgovorio sam mu, neka u stenografske beleške dodu reči kako sam ih zapisao. Kako sam bio iznenađen, kad u stenografskim beleškama nadem svoje reči ovako iznakažene: »Kamo sreće, ako usled toga bez većih potresa dođe do potpunog izmirenja svih triju državu tvorećih delova naroda«.

Gospodo senatori, pet godina sedim u ovom visokom zakonodavnom telu i laskam si, da nisam nikada nikoga ostavljao u sumnji o svojoj političkoj isповести. Dobar i veran pripadnik Kraljevine Jugoslavije neću se nikad — poput nekih primera iz poslednjeg doba — priznavati k nekakvom maglovitom državljanstvu, recimo Indije — Koromandije. Ali se neću ni odricati svoje slovenačke ovesnicom izoblikovane narodnosti, kao što s druge strane ne želim, da bi se sadržavljani srpske i hrvatske narodnosti odriicali svoje. Ako je — i po mome ošvedočenju o tome ne može biti dvojbe — jezik glavnim narodnostnim obeležjem, imamo dapače mi Slovenci pri gledanju na ovo pitanje lakše stanovište od braće Srba i Hrvata. Oni naime govore isti jezik tako, da bi se hrvatiština mogla nazvati latinicom pisana srpština, ova potonja pak ćirilicom pisana hrvatiština. Ipak je jednomu i drugomu povesnica dodelila odvojena narodnosna imena, kojih ne može brisati ukupno državljanstvo.

Gospodo senatori, Kraljevina Jugoslavija je jedna i nedeljiva. Njen razvoj mora da ide samo krescendo, a nikad i nipošto diminuendo. Među našom srpskom braćom sigurno je da su ovoga mišljenja bez izuzetka svi do jednoga. Ta oni dobro znaju, da su temelji naše državne zgrade iz granitno tvrdog betona, koji je sastavljen iz cementa srpskog junaštva i samopregora, orošenog srpskom mučeničkom krvlju.

Isti pogled na jugoslovensku državu ima bez dvojbe i većina hrvatske braće, koja u političkom pogledu slede najjaču duševnu veličinu među Hrvatima i najvećeg dobrotvora svog naroda, biskupa Josipa Jurja Štrossmajera. Ako pak ima — i nažalost valja ustanoviti da može da ima — u hrvatskom narodu i ljudi, koji u duševnoj slepoci slede neke zaraznom bolešću šovinizma opterećene političke doktrinarce ili za svako pozitivno stvaranje nesposobne zanešenjake, te sanjaju o mogućnosti takvih pronuncijamenata kod kojih bi se dala zloupotrebljavati i državna vojna snaga, onako po prilici kako to čine Francovci u Španiji, onda — molim vas, gospodo, da mi oprostite, ako se izneverim parlamentarnom običaju i izrazim onako otvoreno, kako mi to srce nalaže — ne mogu reći drugo, nego da dozrevaju — za Stenjevec.

Što se nas Slovenaca tiče mi stojimo i padamo sa Jugoslavijom. Ne samo zato jer nam to naređuju osećaji, nego i zato jer predobro znamo, da van nje ne značimo ništa, pošto za nas nema narodnog života nigde osim u ovoj novoj tvorevini historije.

Za ravnokar navedene tehtne besede navesti vam hočem, gospoda senatorji, primere. Letošnje poletje praznoval je slovenski narod v Mariboru spomin na nekdanjega labodskega škofa Antona Martina Slomška, moža, ki se je kot upliyni cerkveni knez ob obupnih narodnostnih razmerah v Avstriji izkazal za velikega rodoljuba in neustrašenega čuvarja pravic svojega naroda. Predvojne politične razmere po eni in osebna skromnost tega redkega, samo svojemu visokemu poklicu in pa skrbi za dobro svojega naroda živečega moža so krive, da njegovo delo izven Slovenije v naši državi ni tako znano, kakor bi zaslužilo. Zato mi ne zamerite, ako vam ga s kratkim citatom iz mnogostevilnih njegovih književnih del predstavim. Ta citat vam pove, da bi bil pisatelj, ko bi mu bila dana sreča, da doživi velike dneve našega odrešenja, pozdravil Jugoslavijo z vsem žarom svoje plemenite duše.

»Ljubite svoj rod, spoštujte svoj jezik«, tako se je Anton Martin Slomšek obračal k svojim rojakom. »Za čast svojega jezika vsak pošten mož bolj skrbi kakor pošten ženin za čast in poštenje svoje neveste. Kdor pa svoj materni jezik završe ter ga pozabi in zapusti, je podoben zmedenemu pijancu, ki zlato v prah tepta in ne ve koliko škodo si dela. Materni jezik je najdražja dota, ki smo jo dobili od svojih starih, skrbno smo ga dolžni ohraniti, olepšati in zapustiti svojim mlajšim. O ljubi, lepi i pošteni slovenski materni jezik, tebe hočem kakor najdražji spomin svojih staršev hvaležno spoštovati in ohraniti; za tvojo čast in lepoto skrbeti po pameti, kolikor premorem; v slovenskem jeziku do svoje poslednje ure najrajši hvaliti Boga; v slovenskem jeziku najrajši učiti svoje ljube brate in sestre Slovence in želim kakor hvaležni sin svoje ljube matere, da, kakor je bila moja prva beseda slovenska, tako naj bo slovenska tudi moja poslednja«.

Slovenski narod je, odkar je v duhovnom oziru prišel pod vrhovno oblast katoliške Cerkve, štel mnogo trpinov in mučenikov, pa tudi mnogo z etičnega gledišča jako zaslužnih mož, vendar v dolgem spisku svetnikov katoliške cerkve zastonj iščemo svetnika ali svetnice slovenske krvi. Še le glede Antona Martina Slomška se zdi, da je Sveta Stolica v Rimu (Milan Popović: Jeste li čuli, »sveta« stolica v Rimu! Taj govor mu je Korošec napisao!) odobrila težnje po beatifikaciji. To pa očitno le zato, ker ta narod, ki je v Avstriji bil brezpraven, živi sedaj v Jugoslaviji, katere soustanovitelj je in v kateri ima v vseh državnih zavedah soodločujočo besedo. Da je ostal v Avstriji, bilo bi mu oblastno onemogočeno gojiti podobno željo in Vatikanu bi bil ostal še nadalje samo množilec njegove duhovne veljave, za katerega bi se pa sicer ne zanimal več.

Kako je važnost Slovencev kot državotvornega naroda Jugoslavije narastla, imamo še drug zgled. O priliki lanjskega evharističnega kongresa v Ljubljani, je zvanično vatikansko glasilo »Osservatore Romano« ugotovilo kako veličastno se je pri redkih liturgičnih obredih, ki so dopušćeni v slovenskem jeziku, glasila »la nobile lingua slovena« ali po naše izraženo: »plemeniti slovenski jezik«. Žal da se »Osservatore Romano« tega plemenitega slovenskega jezika ne spomni takrat, ko ga uprava neke sosedne drža-

ve, posegajoč v izključni delokrog Vatikana, meče iz cerkve.

Ali u tom pogledu imam da i Vladi držim ogledalo. Po Ustavu je državni jezik Kraljevine Jugoslavije srpsko-hrvatsko-slovenački. Ali se događa, da upravni organi na ovu temeljnu ustanovu našeg državnog života rado zaboravljaju. Predaleko bih otišao, kada bih se latio nabranjanja primera za ovu svoju opomenu. Zato ostajem kod jednoga, koji najviše pada u oči. U našim železničkim kolima prama ovoj ustanovi Ustava svi napisi morali bi biti u svim trima državnim jezicima. Ali ćete — premda nadete svuda napise i u stranim jezicima — u većini železničkih kola uzalud tražiti napisa u trećem državnom jeziku. Šta više u kolima koja saobraćaju samo u Sloveniji, te su imala i slovenačke napise, bili su ovi napisi u poslednjih nekoliko godina postepeno odstranjivani. Kraljevska vlada treba da vodi računa o dejstvu ovakvog postupka, jer osim verskog nema temata, koji bi toliko u sebi krio klicu nezadovoljstva i nemira, kao što je jezično ili ako hoćete, narodnostno pitanje. A da ovakve pojave nisu u interesu ni države ni Vlade, jasno je kao beli dan.

Gospodo senatori, 9 o. m. dobio je Pariz, — bajni velegrad na bregovima Sene, koji u kulturnom životu sveta već odavna igra takvu ulogu kakvu je u drevnosti igrao Rim, — veličajan spomenik naših Kraljeva: Petra I. Osloboditelja i Njegovog velikog sina Viteškog Aleksandra I. Ujedinitelja. Ganutljiva je bila svečanost prigodom otkrića ovog dobrovoljnim prinosima francuskog naroda postavljenog spomenika. A upravo epohalnim može se nazvati govor, koji je na toj svečanosti izustio Njegova Preuzvišenost Gospodin Pretsednik Francuske Republike Albert Lebrun. Slušali smo i čitali taj govor, gospodo senatori, i živo smo osećali, kako je iskreno ispovest prijateljstva i savezništva Francuske sa Jugoslavijom preuzvišeni govornik u nj uložio. Moju osobitu pažnju pak je izazvao onaj pasus, u kojemu je Gospodin Pretsednik posle nabranjanja svega, što je Viteški Kralj Aleksandar I za svoju državu učinio, pitao: »Ali, bi li se moglo ovakvo delo dobro izvesti, da nije Kralj Aleksandar u znatnoj meri, kako je to činio i u junačka vremena, pokazao svoju čudnovatu energiju, koja se sakriva u slovenskoj duši?«

Da su me ove reči obradovale i upravo elektrizovale, pojmljivo je, jer od svojih mladih dana živim od onda, od kada sam se dobro zagledao oko sebe, te upoznao neizmernu fizičku i duševnu snagu Slovenstva, kojemu pripada više od šestine čitave zemaljske kugle, u neoborivoj veri, da mu je namenjena sjajna budućnost, u kojoj će za čovečanstvo izvršiti veliko poslanje. U svoje stare dane, kada takorekuć sa jednom nogom stojim u grobu, sretan sam, kad vidim da je i nama dana mogućnost saradivanja sa ostalom slovenskom braćom pri ovom veličajnom delu. Bojim se samo, da nas loši vanjski uplivi u vezi sa čovečjom slabosti, kojoj smo više manje podvrgnuti svi, ne bi skrenuli sa jedino pravog puta slovenske solidarnosti, jer bi to za našu državu moglo značiti ne samo nepopravljivu štetu, nego prema okolnostima i našu narodnu propast. Zato vas molim i zaklinjem, da se čuvamo politike, koja bi nas mogla dovesti u takvu pogibelj. Učimo se iz povesnice. Kadgod se je bivša Kraljevina Srbija ravnala u svojoj politici po slovenskom pravcu, bila je pobedonosna i slavna, te je koristila posredno takoder Rumuniji, našoj posestrimi; čim se je tome pravcu izneverila, požnjela je neuspeh i sramotu. Moj današnji apel je opravdan već i zato,

jer je Slovenstvo — i ako prilike svuda u slovenskom svetu ne odgovaraju sasvim našim ličnim nazorima — ipak tako jako kako još nikada bilo nije.

A sada, gospodo senatori, dajmo složnu reč, da ćemo u novo zasjedanje, za koje danas biramo predsjedništvo, stupiti sa ljubavlju i bratstvom, te puni najbolje volje za rad oko unapređenja države i boljitka naroda. Oslanjajući se na hrabru i pobjedonosnu našu vojsku, kao budnu i nepobjedivu čuvaricu naših tečevina i svetskog mira, mi ćemo se u homagijalnoj odanosti i vernosti sakupljati oko prestolja našeg mladog narodnog Kralja, Njegovog Veličanstva Petra II, kojemu kliknimo od srca i oduševljeno: Živeo! (Svi senatori ustaju i odazivaju se uzvicima: Živeo Kralju!).

Posle ovih reči, gospodo senatori, moleći vas da mi ne zamerite što sam vas toliko dugo zamarao, prelazimo na naš današnji dnevni red. Na dnevnom redu je biranje Predsjedništva Senata za ovaj redovni saziv. Ja bih predložio da taj izbor izvršimo jednovremeno i to posebnim listićima, kao što smo to radili i do sada i kako je to po § 13 našeg Poslovnika određeno. Ima li prigovora ovom mom predlogu? (Nema). Pošto nema prigovora, ja smatram da je moj predlog primljen.

Pre nego što pristupimo izboru, slobodan sam predložiti Senatu da izabere za privremene sekretare gospodu dr. Đuru Kotura i dr. Vasu Glušca. Prima li Senat taj predlog? (Prima.) Pošto je predlog primljen, molim gospodu senatore dr. Kotura i dr. Glušca da zauzmu svoja mesta. (Senatori dr. Đura Kotur i dr. Vaso Glušac zauzimaju sekretarska mesta).

Sad treba da odredimo za svaku glasačku kutiju po tri skrutatora, koji će vršiti prebrojavanje glasova datih za pojedine kandidate. Molim gospodina sekretara dr. Kotura da izvoli izvući listiće sa imenima skrutatora za predsjedničku kutiju.

Privremeni sekretar dr. Đura Kotur izvlači listiće i čita: Mateja Popović, Ljuba Vidaković i dr. Georg Grasl.

Privremeni Predsjednik Ivan Hribar: Molim prozvanu gospodu skrutatore da pridu kutiji. Gospodina sekretara molim da pročita imena skrutatora za predsjedničku kutiju.

Privremeni sekretar dr. Đura Kotur čita: Serafim Krstić, Don Fran Ivanišević i Ivan Vranić.

Privremeni Predsjednik Ivan Hribar: Molim pomenutu gospodu skrutatore da pridu svojoj kutiji, a g. sekretara molim da pročita imena skrutatora za sekretarsku kutiju.

Privremeni sekretar dr. Đura Kotur čita: Ljudevit Gaj, dr. Savo Ljubibratić i dr. Uroš Krulj.

Privremeni Predsjednik Ivan Hribar: Molim imenovanu gospodu da pridu sekretarskoj kutiji.

Gospoda senatori dobiće glasačke listiće i kad ih ispune treba da ih spuste u određenu glasačku kutiju, i to tako da listiće sa kandidatima za Predsjednika predadu u kutiju koja je meni na desno, odnosno koja je prva po redu, listiće za kandidate za potpredsjednika Senata u srednju kutiju, i najzad listiće za kandidate za sekretare u kutiju koja je prema meni na levo, t. j. prva sa ovog drugog kraja.

Sada molim gospodina sekretara da izvrši prozivku gospode senatora.

Privremeni sekretar dr. Đura Kotur proziva gospodu senatore, koji su glasali spuštajući listiće u pojedine kutije.

Posle glasanja

Privremeni Predsjednik Ivan Hribar: Gospodo senatori, svršeno je glasanje za izbor Predsjedništva.

Molim gospodu skrutatore da izvrše prebrojavanje glasova.

Posle prebrojavanja glasova

Privremeni Predsjednik Ivan Hribar: Gospodo senatori, izvolite čuti rezultat glasanja.

Za izbor Predsjednika Senata glasalo je svega 87 senatora, od kojih za g. dr. Želimira Mažuranića 48, a za g. dr. Tomašića 39 gospode senatora. Prema tome za Predsjednika Senata izabran je gospodin dr. Želimir Mažuranić. (Buran aplauz i uzvici: Živeo!).

Za izbor Potpredsjednika glasalo je 87 gospode senatora, od kojih 46 za g. Milana Simonovića, 44 za g. dr. Miroslava Ploja, 43 za g. dr. Hamdiju Karamemedovića i 41 za g. dr. Uroša Krulja.

Prema tome izabrani su za Potpredsjednike Senata g. Milan Simonović i g. dr. Miroslav Ploj. (Aplauz).

Za izbor sekretara predato je takode 87 glasova, od kojih je dobio g. dr. Đura Kotur 46 glasova, g. dr. Mirko Crkvenac 44 glasa, g. dr. Gustav Gregorin 44 glasa, g. dr. Vaso Glušac 41 glas, g. Milutin Dragović 41 glas i g. Milan Popović 40 glasova. Jedan listić bio je prazan.

Prema tomu izabrani su za sekretare gospoda dr. Đura Kotur (Aplauz), dr. Mirko Crkvenac i dr. Gustav Gregorin. (Glasovi: Živeli!).

Ja čestitam svoj gospodi koja su izabrana u Predsjedništvo Senata.

Time je moja današnja dužnost svršena i ja molim novoizabranog Predsjednika gospodina dr. Želimira Mažuranića da izvoli preuzeti predsjedničku dužnost, (Aplauz i uzvici: Živeo!) a ostalu gospodu da izvole zauzeti svoja mesta. (Izabrani članovi Predsjedništva zauzimaju svoja mesta).

Privremeni Predsjednik Ivan Hribar (obraćajući se novoizabranom Predsjedniku): Gospodine Predsjedniče, ja Vam najiskrenije čestitam na Vašem današnjem izboru. Vi niste pri izboru dobili, istina, glasove svih senatora, ali ja se nadam i osvedočen sam da nećete na to polagati važnost, nego da ćete poslove Senata voditi bespristrasno i nestranački. Ja Vam osobito preporučujem da pazite na ugled Senata, da čuvate njegova prava i da činite sve što je potrebno, da Senat onaj ugled koji je do sada imao može još više podignuti i povećati. Čestitam Vam iskreno na izboru. (Buran aplauz).

Predsjednik dr. Želimir Mažuranić: Gospodo senatori, u prvome redu meni je prijatna dužnost da izrazim u ime čitavog novoizabranog Predsjedništva Senata svima vama duboku zahvalnost svih mojih novoizabranih drugova, a i moju ličnu zahvalnost, na velikom poverenju koje ste nam ukazali. Primajući, gospodo senatori, ovaj časni zadatak, čitavo je Predsjedništvo duboko prožeto spoznajom da je taj zadatak spojen sa teškom odgovornošću. Ono je prožeto i spoznajom da mu je prva dužnost u vodenju senatorskih posala strog objektivitet, kako je to lepo izložio naš dobni Gospodin Predsjednik, kome se srdačno zahvaljujem. Samo ovako može Predsjedništvo Senata časno da ispuni predani mu mandat, samo tako vodenj Senat može da realizuje onu namenu koju mu je dao njegov veliki osnivač, pa da i naš Senat bude jedan od svetlih tragova urezanih u historiju Jugoslavije viteškom rukom Blagopokojnog Velikog Kralja Aleksandra. (Sva gospoda senatori ustaju i kliču. Slava Mu!).

Gospodo, ja pripadam vašoj sredini od početka ovoga Senata već kroz gotovo punih pet godina. Ja sam vazda ovu dvoranu smatrao poprištem borbi;

arenom, gde imaju da se sukobljavaju različita gledišta, različiti nazori i misli. Tu svakom borcu stoji na raspoložbu bogati arsenal raznovrsnog oružja. No ipak, — a ja mislim da to govorim u saglasnosti sa svima vama, — kako god taj arsenal bio bogat i nepregledan, on nije neograničen. Borba u Senatu mora biti ne samo po svojim ciljevima patriotska, nego mora biti i u punom smislu te reči takođe parlamentarna po sredstvima kojima se služi. Ona može biti žestoka, ona sme da se penje po skali žestine sve do tačke vrenja. Ali nikada ne sme da zauzme onaj oblik koji bi ošteti ugled ovoga Doma. Nikada se ne sme tu da upotrebi oružje, koje bi moglo biti dvoseklo i u tom smislu, da krnji ugled samoga Senata.

Ja ću, gospodo senatori, u granicama koje mi daje Poslovnik u najširoj meri čuvati slobodu govora, ali ću isto tako paziti na to i sve učiniti, što stoji do Pretsednika, da se ugled Senata još i pojača. Ja sam potpuno siguran da ću pri tom naći pomoći kod svih vas i ja na to računam.

Vi, gospodo senatori, znate da se protiv institucije Senata često dižu razni prigovori i razne kritike. To je kod nas, a to je i u drugim zemljama. Nije to ništa novo. Svi su ti prigovori već postavljeni i ponavljani kroz mnogo decenija i više generacija, gde god imade parlamentarizma, koji je uzeo oblik dvodomnog sistema. Izvesno je, gospodo, da nijedna ljudska institucija nije savršena, ali je isto tako izvesno da baš institucija Senata, u kojoj je sakupljen obilan broj patriota, makar oni bili i različitog mi-

šljenja, znači veliku blagodat za državu već i u normalnim vremenima. A ako događaji uzmu oblik oluje, orkana, onda se može dogoditi ono što se dogodilo u jednoj nami prijateljskoj, kategzohen demokratskoj i parlamentarnoj zemlji, pa da se preko stotinu megafona, kroz listove svih mogućih političkih smernica i boja čuje javni glas kako govori ovako: »Jeste, istina, u normalnim vremenima kritikujemo Senat i možda ga i omalovažavamo. Ali kad dođe do kritične situacije, do krute zbilje, onda su oči celoga naroda uprte u Senat«.

Gospodo, našim patriotskim i parlamentarnim radom mi možemo da podupremo onaj cilj, koji je nama zajednički, a to je dobrobit Kralja i naroda i procvat ove zemlje, koja stoji pod upravom Kraljevskog Namesništva, a na čelu sa Knezom Namesnikom Pavlom. (Burni usklici: Živeo Knez Pavle!) Nama je cilj: sreća Njegovog Veličanstva Kralja Petra II i celog Vladalačkog Doma. (Burni usklici: Živeo Kralj Petar II!) Cilj nam je procvat i napredak Kraljevine Jugoslavije. (Burni usklici: Živela Jugoslavija!)

Gospodo senatori, u smislu § 26 Poslovnog reda, ja ću obavestiti Gospodina Ministra — Pretsednika o izboru Pretsedništva Senata i kad primim od njega obavest o danu otvorenja sednica Senata, ja ću kazati sledeću sednicu pismenim putem.

S time zaključujem današnji prethodni sastanak. (Aplauz i uzvici: Živeo Pretsednik!)

Sednica je zaključena u 11 časova.

